

Welzijn zkt onderwijs (m/v) en vice versa

De brugfiguur als (hét) antwoord op de noden in en rond scholen?

Marie SEGHERS, Celine MERTENS en Katrien DE MAEGD

Kinderarmoede en sociale ongelijkheid stoppen niet aan de schoolpoort. Scholen merken steeds meer noden op die met welzijn te maken hebben en weten niet altijd of en hoe ze ermee moeten omgaan. De nood aan meer samenwerking tussen scholen en welzijnsorganisaties dringt zich op. Zo kunnen zij gezinnen in maatschappelijk kwetsbare situaties beter ondersteunen. EQUALITY Research Collective HOGENT onderzocht bestaande samenwerkingen tussen basisscholen en welzijnsorganisaties. Daaruit bleek dat brugfiguren vaak als hét antwoord op de noden in en rond scholen gezien worden. We gingen in gesprek met scholen, ouders en verschillende brugfiguren en welzijnswerkers met een brugfunctie¹. In dit artikel beschrijven we welke rollen brugfiguren kunnen opnemen en welke uitdagingen zich daarbij stellen.

Doorheen de jaren merken we een grote groei van brugfiguren op. Die populariteit kan tot begripsverwarring leiden. Sommige stadsbesturen werken bijvoorbeeld met vrijwilligers, met of zonder migratieachtergrond, om nieuwkomers wegwijs te maken in het lokale aanbod van vrijetijds- en welzijnsvoorzieningen. Deze ‘toeliders’ zijn brugfiguren die werken in een integratie- en inburgeringscontext.

Voor dit onderzoek spraken we enkel met professionele brugfiguren wiens opdracht grotendeels op/rond de school uitgebouwd is. Ook opbouwwerkers en buurtwerkers met een brugfunctie naar de school en/of naar welzijn werden bevroegd, eerst via een online-enquête bij 51 brugfiguren uit Oost- en West-Vlaanderen, gevolgd door drie focusgroepgesprekken in West-Vlaanderen. In dit artikel gebruiken we verder het woord ‘brugfiguren’.

Enter de brugfiguren

Schoolfacturen niet kunnen betalen, leven in preciaire omstandigheden, weinig sterke en ondersteunende sociale contacten hebben, leven met onzekerheden omtrent werk en inkomen, minder vertrouwd zijn met schooltaal en verwachtingen, enzovoort. Dat zijn uitdagingen waar heel wat gezinnen mee worstelen en dat laat zich niet altijd in het hokje “onderwijs” of “welzijn” plaatsen. Basisscholen fungeren soms als eerste, enige of laatste aanspreekpunt voor gezinnen in kwetsbare situaties. Dit plaatst scholen voor vaak ongekende uitdagingen waar ze niet altijd een antwoord op hebben. De roep naar ondersteuning van een welzijnswerker op school klinkt steeds luider.

Die roep wordt opgepikt door lokale besturen. Vanuit hun regierol zijn lokale besturen goed geplaatst om in te spelen op lokale noden en een aanbod uit te rollen dat verschillende partners verbindt. De vele brugfigurenwerkingen die overal in Vlaanderen en Brussel ontstaan en verder uitbreiden, zijn hier een voorbeeld van. Zo zijn er ondertussen in de provincie West-Vlaanderen alleen al in 32 gemeentes brugfigurenwerkingen actief.

De lokale aansturing en uitrol zorgt voor een gevarieerd palet aan invullingen van deze brugfunctie. Sommige brugfiguren vallen onder een dienst Flankerend Onderwijsbeleid, Welzijn of Samenleven, anderen opereren vanuit het OCMW, het Sociaal Huis of Huis van het Kind, vereniging waar armen het woord nemen, maar ook onderwijsopbouwwerkers van Samenlevingsopbouw (SAAMO) nemen een brugfunctie op. De mogelijkheden zijn legio en worden ingegeven door lokale noden, actoren en beleidskeuzes.

Sommige werkingen zetten vooral in op de relatie tussen gezinnen en scholen, andere werkingen zien de school in eerste instantie als ‘vindplek’ om gezinnen toe te leiden naar het ruime welzijns- of het vrijetijdsaanbod. Nog andere werken zowel aan de brug tussen ouders en school als aan de toeleiding van gezinnen naar welzijnsorganisaties.

De meeste werkingen situeren zich ergens tussen beide opties. Wie begon op de brug naar welzijn krijgt uiteindelijk ook aandacht voor drempels binnen scholen en wie focust op de brug tussen ouders en school kan ook niet om de welzijnsproblemen heen. Daarom spreken we van een bruggencontinuüm (zie figuur 1).

figuur 1

Het DNA van een brugfiguur

Eigen aan de brugfiguren is dat ze presentie en nabijheid als professioneel kompas hanteren. De noden en vragen van gezinnen staan centraal in hun werking. Brugfiguren nemen de tijd en ruimte om proactief en laagdrempelig te werken, op het ritme van de gezinnen. Het zijn generalistische basiswerkers, die zelf geen hulpverlening opnemen, maar linken leggen tussen de veelheid aan vragen en noden en de diensten en gezinnen daarin bijstaan. We weten uit gesprekken met ouders en scholen dat brugfiguren van onschatbare waarde zijn voor gezinnen die vanwege een vertrouwensfiguur een duwtje in de rug kunnen gebruiken. Voor scholen is het ook een welgekomen ondersteuning.

Uit gesprekken met ouders, scholen, welzijnsorganisaties én brugfiguren zelf zien we dat brugfiguren zes rollen kunnen opnemen. De brugfiguur als ...

1. ... aanspreekpunt voor scholen én ouders

De brugfiguur fungeert als aanspreekpunt voor welzijnsvragen van ouders én scholen en faciliteert zo de toeleiding naar welzijnsorganisaties. Dit is vaak ook de aanleiding om een brugfigurenwerking uit te bouwen. Voor ouders is de brugfiguur een rechtstreeks contact voor allerlei welzijnsvragen. Scholen benadrukken het belang hiervan.

“Op dat moment had ik geen adres, nog geen recht op een uitkering. Dus ik zat zonder inkomen en ook zonder huis. Ik woonde hier met mijn dochtertje en ik was zwanger. Het was echt, toen ik de brugfiguur leerde kennen, alé, de problemen begonnen zich vanzelf op te lossen [lacht]. Ze geeft antwoord op al mijn vragen, zij heeft echt haar best gedaan.” (ouder)

2. ... ondersteuner en vertrouwenspersoon van ouders

De brugfiguur probeert ouders nabij te zijn en hen te versterken in hun omgang met zowel scholen als met het welzijnsveld. De brugfiguur is een ondersteuner, een vertrouwenspersoon van en een klankbord voor de ouders. De brugfiguur investeert in de relatie met ouders en stelt de relatie met ouders centraal. Het gezin is het vertrekpunt. De brugfiguur is aanwezig en beschikbaar voor ouders en bouwt zonder directe agenda een relatie op vanuit presentie en nabijheid, vertrouwen en verbinding.

“De brugfiguur is een prachtig persoon, die kijkt naar de situatie, die komt ergens binnen en die heeft nog nergens haar gedacht van. Want je hebt veel mensen die al op voorhand denken

van ahja en ahzo en ahzo en die wijken daar dan ook niet meer van af. Maar de brugfiguur niet.” (ouder)

3. ... draaischijf in de toeleiding naar het hulp- en dienstverleningsaanbod

De brugfiguur neemt ook een 'draaischijffunctie' op om ouders laagdrempelig en aanklampend door het welzijnsveld te gidsen. Meegaan met ouders, gezinnen intensief opvolgen, gaat voor veel scholen te ver. Voor brugfiguren behoort die laagdrempelige toeleiding tot hun kernopdracht. Brugfiguren kunnen vanuit hun vertrouwensband met ouders én hun kennis van de sociale kaart de warme toeleiding naar het welzijnswerk meer verzekeren.

“Ze heeft mij in contact gebracht met het OCMW, De Tafels, het CGG, het winkeltje [in het wijkcentrum]. Stomme dingen ook, hé, CM-kampen met verhoogde tegemoetkoming, Uitpas is ook gefikst. Euhm ja, de scouts, sociale woningen. Dat ging heel breed.” (ouder)

4. ... netwerker: netwerken uitbouwen voor de eigen werking, rond de school en rond ouders

Vanuit de draaischijffunctie bouwt de brugfiguur mee aan een netwerk van partners en organisaties rond de school. Brugfiguren werken ook aan de versterking van het persoonlijk netwerk: door ouders in contact te brengen met welzijnsorganisaties én met andere ouders. Ouders in preciaire levenssituaties missen om meerdere redenen vaak een sterk sociaal netwerk om op terug te vallen. Ze geven aan dat de brugfiguur als netwerker heel ondersteunend kan werken:

“Zij brengt mij en ook andere mensen op de hoogte van alle activiteiten in De Kring [wijkcentrum]. Dus Nederlandse lessen en andere activiteiten om de taal te verbeteren voor buitenlanders, maar ook activiteiten voor Belgen. Daar kan je andere mensen ontmoeten. Wij hebben samen gekookt in De Kring, samen gesport, dus veel activiteiten samen. Als ik vrij was, ging ik graag naar daar of naar de cafetaria. Maar nu ben ik bezig met de opleiding. Maar het is mijn favoriete plekje hier, echt waar.” (ouder)

5. ... bemiddelaar (of als verbindende factor): tussen ouders en school én ouders en het welzijnswerk

Brugfiguren zetten in op een warme relatie en een goede communicatie tussen ouder en school én tussen ouder en het welzijnsveld. Ze verduidelijken verwachtingen en informatie vanuit de school, vanuit het CLB of welzijnsorganisaties. Ze werken aan vertrouwen

en een beter begrip voor elkaars motieven en perspectieven. Kortom: vertalen en helpen verteren (Juchtmans en Groenez, 2019). Door boodschappen te kaderen en in beide richtingen te vertalen, werken brugfiguren verbindend. Zeker bij complexe en soms ook als bedreigend aanvoelende boodschappen omtrent bijvoorbeeld het leergedrag van het kind, kan duiding aangewezen zijn. Ook bemiddelen bij een eventueel conflict, bij weerstand of bij een vertrouwensbreuk behoort tot de opdracht van een brugfiguur.

“Ik heb de brugfiguur heel graag. Ik ben altijd blij als ze komt want uiteindelijk babbelen wij over alles. Maar uiteindelijk is dat mijn back-up voor school. Erg, hé, dat je dat nodig hebt.” (ouder)

6. ... luis in de pels: ondersteuner en begeleider van beleidsprocessen in scholen en binnen welzijn

De brugfiguur brengt in een schoolteam, op diverse momenten en manieren, het perspectief van ouders en leerlingen uit kwetsbare situaties binnen. Zowel via individuele cases van ouders als door te verwijzen naar een ruimer kader rond kwetsbaarheid, armoede en ongelijkheid. Vanuit hun opdracht zetten brugfiguren expliciet in op het versterken en professionaliseren van scholen.

De brugfiguur fungeert niet enkel als luis in de pels voor scholen, maar heeft ook een signaalfunctie ten aanzien van het welzijnsveld.

“Wij proberen zowel de ouders te ondersteunen als structurele veranderingen in scholen teweeg te brengen. We proberen ook signalen terug te koppelen naar welzijnspartners.” (coördinator brugfiguren)

Vullen alle brugfigurenwerkingen elke rol even intensief in? Zeker niet, je merkt duidelijk accentverschillen. Sommige werkingen leggen de nadruk op structurele veranderingen via de rol van kritische vriend. Andere zijn meer aanspreekpunt en draaischijf, nog andere zetten volop in op hun rol als ondersteuner en vertrouwenspersoon van gezinnen. Gaandeweg kan de focus ook evolueren.

Uitdagingen

Brugfiguren leveren winst op: gezinnen voelen zich gehoord, het schoolteam voelt zich beter ondersteund en welzijnsprofessionals kunnen gericht tussenkomen waar nodig. Die positieve dynamiek kan letterlijk grenzen doorbreken. Maar dat gaat niet zonder slag of stoot. Brugfiguren botsen bij de uitoefeningen van hun rollen geregeld op drempels.

1. Scholen versterken

Uit een online-bevraging van brugfiguren in Oost- en West-Vlaanderen bleek dat 78% van de bevroegde brugfiguren² inzet op professionalisering van basisscholen rond verschillende thema's: velen werken rond armoede en maatschappelijke kwetsbaarheid, communicatie met ouders, ouderbetrokkenheid en diversiteit en meertaligheid. Maar ook kleuterparticipatie, digitale geletterdheid, sociale kaart, ... komen aan bod.

Toch ervaart 73% de rol van luis in de pels als moeilijk te realiseren. De kritische rol ten aanzien van het welzijnsveld, omschreven als

signaalfunctie voor het welzijnsveld, ervaren 52% van de bevroegde brugfiguren als uitdagend.

“Dit is geen evidente rol, maar zeker wel noodzakelijk. Scholen en welzijnsveld zijn daarbij ook geen vragende partij. Ons mandaat is beperkt. Daarnaast zijn de andere rollen heel tijdsintensief, waardoor deze als eerste op de achtergrond geraakt.” (brugfigurenwerking West-Vlaanderen)

Als brugfiguur verandering realiseren in scholen is niet evident. Binnen de scholen wordt er soms te snel in de richting van de brugfiguur gekeken om bijvoorbeeld delicate gesprekken met ouders aan te gaan. Scholen zien brugfiguren in eerste instantie als aanspreekpunt en draaischijf, ze krijgen niet altijd het mandaat om ook aan de interne schoolwerking te raken.

“Scholen zien ons vaak als een helpende hand, een ondersteuner, die hen helpt in hun werking. De werking zelf aanpassen of kritisch bekijken botst vaak op weerstand.” (brugfigurenwerking Oost-Vlaanderen)

Wanneer brugfiguren scholen een spiegel voorhouden omtrent de impact van bepaalde gewoontes en tradities, vooringenomenheid, enzovoort, botsen zij vaak op weerstand. Tegelijkertijd beogen veel werkingen wel impact op het (school)beleid. Heel wat brugfigurenwerkingen zijn daarin dus zoekende. Impact hebben op een schoolbeleid vraagt tijd en mandaat. De brugfiguur moet de school eerst beter leren kennen en krediet opbouwen bij het team. Steun krijgen vanuit de directie is ook belangrijk.

2. Beperking bij toeleiden

Maar wat als de draaischijf stopt? Hoe mooi het ook mag klinken – de brugfiguur verzorgt de warme toeleiding naar de meest geschikte hulp- en dienstverlening –, de realiteit blijkt vaak wat weerbarstiger. Ook brugfiguren botsen op de hoge drempels, zoals de wachtlijsten in de hulpverlening, op de woningmarkt, ..., waardoor ze vaak langer en intenser met gezinnen aan de slag gaan dan nodig.

Brugfiguren zijn echter geen hulpverleners. In de praktijk blijkt de grens dun. In scholen met veel gezinnen in kwetsbare situaties worden brugfiguren soms overspoeld met vragen. Afbakening ten opzichte van andere sociale professionals, in eerste instantie het CLB, dringt zich op.

Brugfiguur versus CLB

Voor scholen zelf is het ook niet altijd zo evident bij wie ze (snel) terecht kunnen inzake de problematieken die zich aandienen. Officieel hebben de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB) een sleutelrol op de brug tussen onderwijs en welzijn. Zo is de draaischijffunctie decretaal vastgelegd. Scholen verbinden sommige problematieken zoals gezinsarmoede echter niet meteen aan het CLB. Ze verwachten niet dat het CLB hen hier snel en aanklampend zal ondersteunen. Voor andere zaken richten scholen en soms ouders zich wel tot het CLB maar het antwoord is niet altijd afdoende of laat op zich wachten.

Gesprekken met CLB-medewerkers bevestigen nochtans een grote bereidheid om een rol te spelen in de ondersteuning van gezinnen in kwetsbare situaties. Of ze dit ook kunnen, hangt af van hoe het CLB-lokaal georganiseerd is, of er ruimte is voor 'presentie', en van de kennis en betrokkenheid van individuele medewerkers. Ook de CLB's geven aan dat de wachtlijsten de draaischijf laten vastlopen. Welke problematieken een CLB al dan niet kan opnemen, binnen welke termijn en met welke intensiteit, varieert dus sterk zowel tussen als binnen CLB's.

Alleenzaligmakende oplossing? Grenzen aan brugfiguren

Wegens de talrijke en complexe zorgvragen en noden die zich op scholen aandienen, zijn brugfiguren of mensen met een brugfunctie van onschatbare waarde voor gezinnen die een duwtje in de rug kunnen gebruiken. In de leefwereld van gezinnen, en zeker die in kwetsbare situaties, is de opdeling in beleidsdomeinen onderwijs (school) en welzijn arbitrair en onnatuurlijk. Ervaringen en noden rond onderwijs en welzijn lopen in elkaar over én komen binnen in de school. Dat merkten we in de vele getuigenissen van gezinnen, scholen en brugfiguren zelf. Brugfiguren brengen gezinnen, het schoolteam en sociale professionals dichter bij elkaar. Toch hoeden we ons best voor een ondoordachte inzet van brugfiguren.

Want waar begint en eindigt de opdracht van zo'n brugfiguur? Tot op heden is dat niet altijd duidelijk. Niet voor de professionele partners, maar soms ook niet voor de brugfiguren zelf. Over de wenselijkheid van een meer afgebakende opdracht zijn brugfiguren het onderling ook niet altijd eens. Waar sommige brugfiguren nood hebben aan duidelijkheid, geven andere brugfiguren aan dat bewegingsvrijheid in handelen primeert.

Hoe zorgen we ervoor dat het eigenaarschap van gedeelde zorg voor gezinnen in kwetsbare situaties bij schoolteams en sociale professionals blijft liggen, en niet op de brug belandt, bij faciliterende brugfiguren?

Moeten brugfiguren de opdracht rond armoedebestrijding overnemen van scholen? Of moeten ze veeleer schoolteams prikkelen en uitdagen om met een open blik naar gezinnen te kijken? Moet een brugfiguur enkel aanklappend werken naar ouders toe of mogen ze ook moeilijk bereikbare sociale professionals een spiegel voorhouden? En wat is daarvoor nodig?

Die vragen komen best op tafel zodat afspraken, opdrachten en verantwoordelijkheden van alle betrokkenen van vooraf aan helder zijn. Duidelijkheid over wat wel of niet tot de opdracht van een brugfiguur behoort, is ook een houvast voor de brugfiguur zelf, die voortdurend een evenwicht moet zoeken tussen ouders, scholen, CLB en welzijnsdiensten. Soms hebben brugfiguren het gevoel dat ze het manusje-van-alles worden.

Afsluitend

We houden een pleidooi voor een weloverwogen inzet van brugfiguren en welzijnswerkers met een brugfunctie. De toenemende kwetsbaarheden in de samenleving laten zich steeds meer voelen in de scholen. Brugfiguren kunnen een belangrijke rol spelen als antwoord op de vele vragen en noden van gezinnen én scholen, zonder daarbij de verantwoordelijkheid van scholen én welzijnsorganisaties over te nemen.

De hierboven beschreven rollen, uitdagingen en vragen kunnen aanzetten tot reflectie op de werking van brugfiguren. Ze kunnen ook helpen bij het bouwen van bruggen tussen welzijn en onderwijs.

Maar ook scholen en welzijnsorganisaties zijn aan zet om gezinnen te ondersteunen. Willen we sociale grondrechten garanderen voor kwetsbare gezinnen, is er nood aan een interprofessionele reflex, een zelfkritische en betrokken reflectie op wat je voor elkaar en voor de gezinnen kan betekenen. Brugfiguren kunnen hierin ondersteunen, niet in de laatste plaats door scholen te versterken in hun omgang met kansarmoede en maatschappelijke kwetsbaarheid op school.

Marie SEGHERS*, Celine MERTENS* en Katrien DE MAEGD**

* Marie Seghers en Celine Mertens:

onderzoekers EQUALITY//Research Collective

** Katrien De Maegd: promotor EQUALITY//Research Collective

Contactgegevens: Marie.seghers@hogent.be,
celine.mertens@hogent.be, Katrien.demaegd@hogent.be

Meer info over de onderzoeken via

<https://www.hogent.be/projecten/onderwijs-welzijn/>

BRONNEN

Juchtman, G. en Groenez, S. (2019). *Overbruggen: een drievoudige kwetsbare gezinnen inbedding voor over brugfiguren, brugorganisaties en hun netwerk*. Onderzoek in opdracht van Buurtwerk 't Lampeke. HIVA: KULeuven.

Mertens, C., Seghers, M., De Mets, J., De Maegd, K. & Van Kerckhove, C. (2021). *Kan onderwijs zonder welzijn en vice versa?* Berchem: Mammoet.

NOTEN

1. Voor de focusgroepgesprekken benaderden we 'brugfiguren' in de ruime zin van het woord: ook opbouwwerkers en buurtwerkers met een brugfunctie tussen onderwijs en welzijn namen deel.
2. 55 respondenten (48 brugfiguren en 7 coördinatoren) uit Oost- en West-Vlaanderen vulden de bevraging in.